

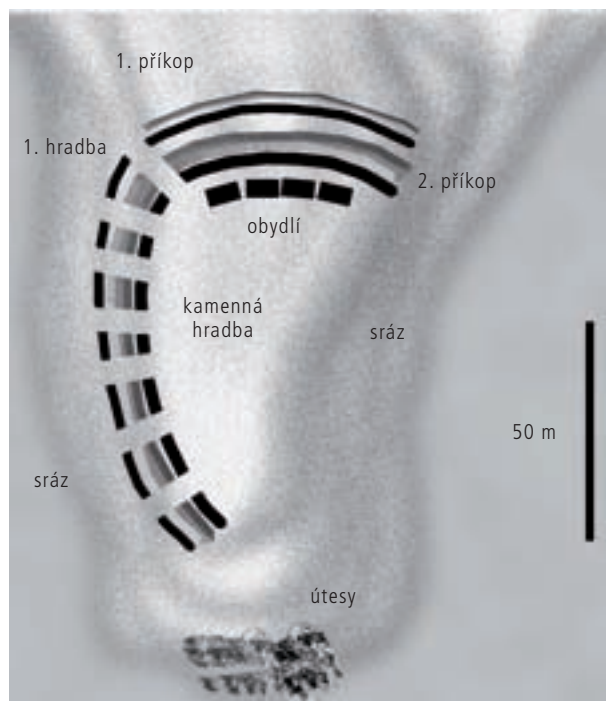
Opevnění doby bronzové

Přibližně tisíc let po vybudování skalní pevnosti Dene-mark se lidé ve střední Evropě po zlatu a mědi seznámili s dalším kovem zvaným bronz. Nová řemeslnická surovina nebyla vynálezem Evropanů. Slitinu mědi s cínem nebo arzenem se hutníci a kovotepci kdesi mezi Egyptem a Íránem naučili tavit o dva až tři tisíc let dříve, než se objevila v našich krajích. Po celý ten dlouhý čas si obyvatelstvo střední Evropy vystačilo s nekovovými nástroji. Bronz, stejně jako kovy poznané dříve, sloužil nejprve k výrobě náramků, náušnic, jehlic a jiných ozdob. Teprve po dalších stovkách let si pravěcí řemeslníci osvojili přípravu bronzu výrazně pevnějšího než měď a přišla řada na zbraně i některé nástroje.

Věk výroby a využívání nové slitiny nazvali archeologové dobou bronzovou. Za její počátek určili rok 2000 př. n. l. Člení ji na starší dobu bronzovou (2000–1550 př. n. l.), střední (1550–1250 př. n. l.), mladší (1250–1000 př. n. l.) a pozdní dobu bronzovou (1000–750 př. n. l.).

Hutnění slitin mědi vyžadovalo rozvinutou spolupráci rozličných lidských skupin často hodně vzdálených od sebe. Těžaři a zpracovatelé rud se již vůbec nemohli věnovat zemědělství a směňovali část svých výrobků za potraviny. Stali se řemeslníky v pravém slova smyslu. Část obyvatelstva se rovněž zabývala dálkovým obchodem. Rudy mědi se zpravidla nacházely úplně jinde než zdroje cínu. Jedním směrem proto proudily výrobky nebo polotovary, druhým suroviny a potřeby k životu hutníků. Je vysoce pravděpodobné, že již od starší doby bronzové se do dálkové směny zapojovali i obyvatelé usazení na našem území. Měď se těžila v Alpách a cín pravděpodobně v Krušných horách a ve Slavkovském lese. Nejvýznamnějším střediskem výroby bronzových předmětů v celé střední Evropě byla sídliště únětické kultury na území Čech. Běžné osady tohoto lidu byly malé a čítaly jen několik nechráněných domů. V některých oblastech, například v předšumavském prostoru, byly ale nalezeny pozůstatky pradávných hradisek. Zpravidla se nacházejí poblíž velkých řek – Malše, Vltavy nebo Otavy. Archeologové usuzují, že právě tyto nevelké pevnosti sloužily jako základny pro zabezpečení průchodu kupeckých skupin krajinou.

V roce 1964 proběhl na hradisku u obce Vrcovice archeologický průzkum dodnes dobře patrného valu a plochy za ním. Nálezy jednoznačně zařadily sídliště do starší doby bronzové. Vědci tak u Otavy odhalili výjimečně starobylou, a proto mimořádně zajímavou pevnost. Archeologové se domnívají, že nápad na výstavbu i rozmístění jednotlivých opevňovacích prvků nevzešel od domácího lidu, ale byl přenesen z vyspělejšího jihovýchodu od Středozemního moře. V žádném případě se stavebníci hradiska nemohli poučit od budovatelů pevnosti Dene-mark. Mezi oběma událostmi uplynulo přinejmenším celé tisíciletí. V době stavební činnosti na ostrohu u Vrcovic byla skalní pevnost řivnáčské kultury působením přírodních vlivů rozpadlá na nezřetelné hromádky kamení.

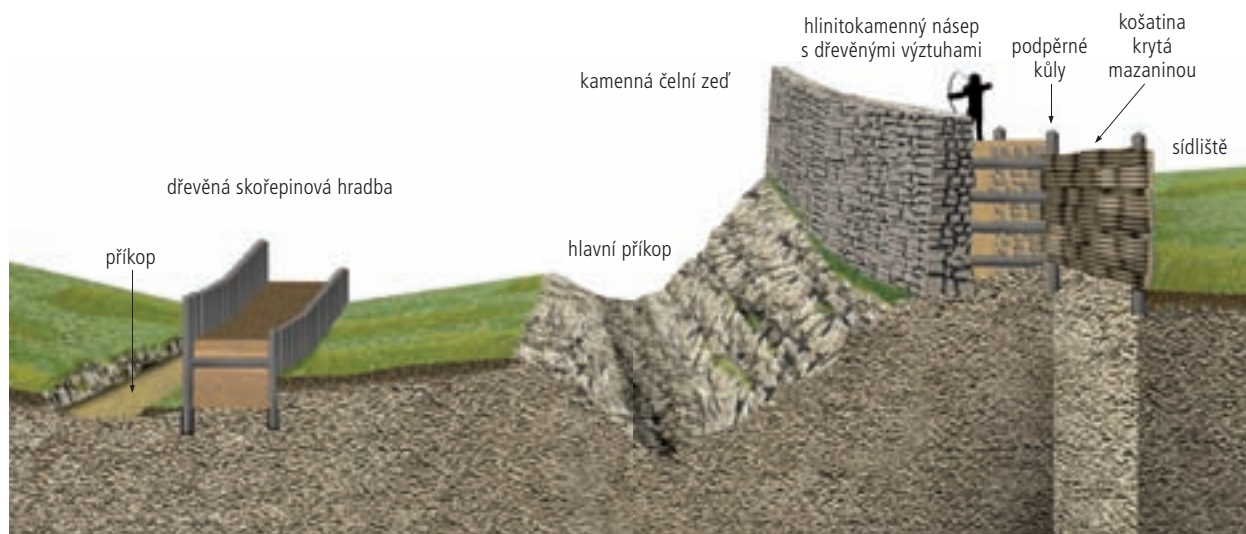

Hradisko Vrcovice vybudovali stavitelé na horním okraji skalnatého údolí řeky Otavy. Půzoruhodné jsou jeho nevelké rozměry. Plné čáry znázorňují dochované pozůstatky opevnění, přerušované jejich předpokládaný, ale výzkumy zatím nedoložený průběh. Valy pevnosti se nachází 3 km na sever od města Písek.

SEVER

JIH

Schematický průřez opevněním hradiska Vrcovice vybudovaného přibližně před 4 000 lety ve starší době bronzové.

Pevnostnímu rázu hradiska Vrcovice nasvědčuje zdvojení obvodových staveb, a tedy záměrné prohloubení pásma obrany. Dobře postřehnutelné pozůstatky příkopů a valů se zachovaly jen na více méně ploché šíji ostrožny. Předsunutý příkop, v tomto prostoru patrný, nebyl nejspíše součástí opevnění. Podle úvah archeologů odváděl od pevnosti vodu, která za deště a jarního tání stékala k hradisku z vyvýšených míst na sever od pevnosti. Prvním opevňovacím prvkem byla nejspíše až předsunutá hradba. Tvořila ji zdvojená palisáda mírně širší než 2 m. Prostor mezi palisádami byl vysypán vrstvami zeminy prosté velkých kamenů. Zadní řada kůlů se opírala o lavici vysekanou ve skále. Za první hradbou, o jejíž výšce se můžeme jen dohadovat, následovala zhruba 10 m dlouhá rovinka, která končila okrajem mohutného příkopu zahluobeného do rostlé skály. Vnější svah příkopu byl nižší než protilehlý. Dno příkopové prohlubně se nacházelo přibližně 2,5 m pod původní úroveň povrchu. Příkop byl od okraje k okraji široký 12–13 m. Na jižní hraně příkopu byla založena spodní hrana hlavní hradby. Její líc tvořila zeď seskládaná z kamene vysekaného z příkopu i vylámaného jinde. Za kamennou plentou navršili tehdejší stavitelé hradiska val z hlíny. Proti sesouvání ho zajistili dřevěnými vodorovnými proklady a velkými balvany v týlové části valu. Kameny byly opřeny o kůly uchycené v jamkách vytesaných ve skále. Mezi kůly se pravděpodobně nacházel výplet – košatina – z proutí. Na ni nanесли lidé doby bronzové vrstvu mazaniny. Tento prastarý materiál

sestává z jílovité mazlavé hlíny obohacené o rostlinné přísady, zpravidla plevy nebo kousky slámy či trus skotu. Po vyschnutí se mazanina nedrolí ani neodlupuje od podkladu. Pravděpodobně již od pravěku sloužila jako ochrana proti požárům. Letité, a tedy dobře vyschlé dřevěné konstrukce oheň silně ohrožuje. Mezi hradbou a domky na ploše hradiska byla archeology zachycena úzká ulička široká 2–3 m.

Není vůbec jisté, jakou část hradiska obvodové opevnění chránilo. Ostrožny jsou obecně útvary zemského povrchu, kde se nejvíce projevuje zvětrávání hornin. Jejich strmé srázy jsou náchylné k sesuvům a řícení. Svahové pohyby mažou velmi důkladně většinu stop po dávných stavbách. Rovněž není zřejmé, kde se nacházel vstup do vrcovického hradiska. Téměř jisté naopak je, že pevnost byla zničena požárem a hradba se sesula na obydlí vystavěná podél uličky za ní. Rozvalené opevnění bylo následně využito jako pohřebiště k uložení ostatků několika osob. Nevíme ale jistě, zdali hradisko Vrcovice zaniklo násilným činem dobyvatelů. K jeho zkáze mohlo dojít i v důsledku nešťastné náhody. Středověká města rovněž častěji ničily požáry než vojenské akce protivníků.

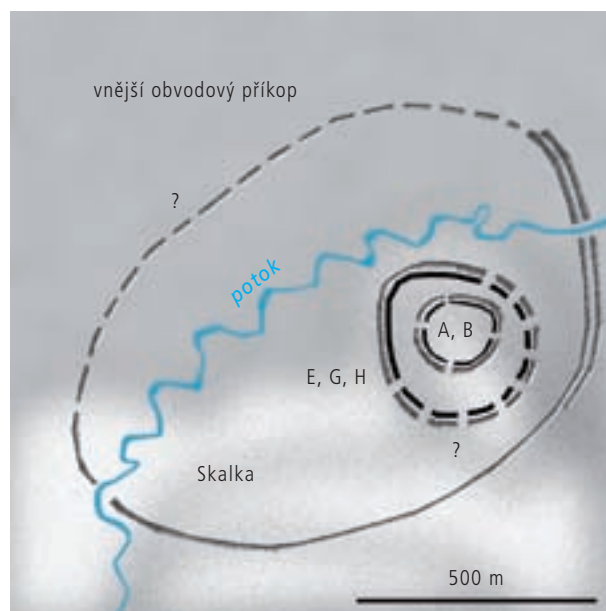
Další důkladný výzkum hradiska Vrcovice by mohl přinést nové poznatky a napomocť k pochopení významu i osudu tohoto pozoruhodného opevněného sídla z jihu Čech. Doufejme, že se archeologům podaří odhalit nové skutečnosti a obohatit tak naše znalosti o dávnověku lidstva.

Ne vždy se okolnosti nálezů vyvíjejí ve prospěch badatelů. Jiné naše hradisko pojmenované místním názvem Skalka u Velimi téměř zmizelo pod zástavbou rodinných domů. Právní ochrana území, na kterém se nacházely jeho pozůstatky, se úřadům jaksí nezdařila. Výzkum přesto přinesl neobyčejně zajímavé poznatky.

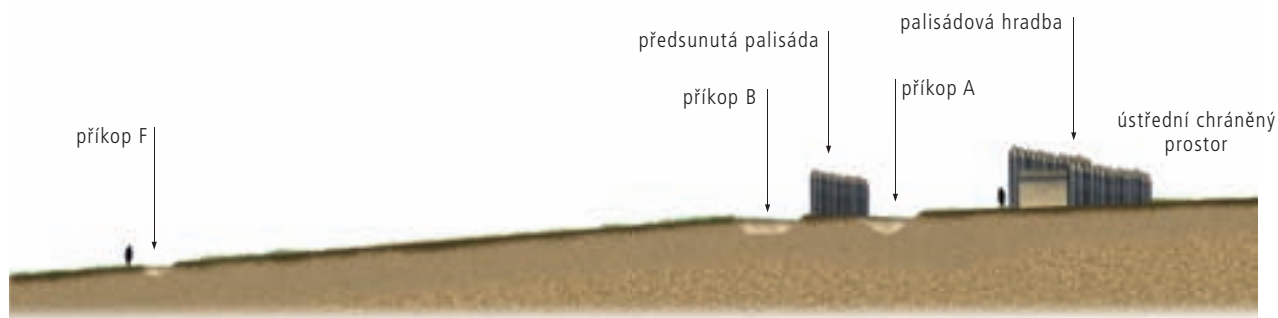
Příznivé podnebí panující poblíž toku řeky Labe vždy vyhovovalo nárokům pravěkých zemědělců. V nížině sídlili lidé v mladší době kamenné i měděné. Na počátku střední doby bronzové, přibližně 1 800 let př. n. l., vyrostla ve Velimi, přičiněním lidí mohylové kultury, mimořádně pozoruhodná stavba. Stavitelé si vybrali pro umístění svého díla jen 10 m vysoký vršek. Pravděpodobně je v plochem kraji přitahovala neobvyklá skála vystupující nad úroveň okolí.

Do dnešní doby se na Skalce nezachovaly na povrchu žádné postřehnutelné pozůstatky. Usilovné obhospodařování zdejších pozemků za tisíce let dokonale zahladilo dávné příkopy i valy. Pozornost badatelů přitáhly k tomuto území až mimořádné nálezy malých zlatých pokladů učiněné na konci 19. století a počátkem století následujícího. Jednalo se o takzvané svitky, kdy je zlatý drát smotán do ploché cívky s prázdným středem a následně je kotouč stlačen do tvaru osmičky. Někteří badatelé je považují za jakýsi druh peněz, jiní jen za zvykový způsob uchovávání suroviny pro výrobu zlatých šperků či přímo za druh ozdoby. K výzkumu plochy pravěkého sídliště se přikročilo až při záchranném průzkumu před povolenou výstavbou rodinných domů na jedné straně Skalky a zároveň před těžbou lomového kamene ze strany druhé. Archeologové při vykopávkách na vrcholové části kopečku nečekaně odkryli soustavu pozůstatků po objektech pevnostního rázu. Pro přehled je označili písmeny podle předpokládané doby vzniku. Nejstarším shledali kruhový příkop A, který ležel nejbližší středu zkoumaného území. Původně byl hluboký 1,7 m a v šířce kolísal od dvou do téměř pěti metrů. Soustředně s ním obkružoval návrší ve vzdálenosti 5–10 m mírně nepravidelně příkop B hluboký 1,6 m a poněkud širší (3,3–5,5 m). Ve směru ke středu hradiska od příkopu A byly odhaleny jamky po kůlech hradby se stěnami z palisády. Také za vnitřní hranou příkopu B se nacházel žlab pro jednoduchou kolovou hradbu. Na první pohled se nejstarší pozůstatky hradiska jeví jako pevnost. Ve skutečnosti je účel samotného opevnění dodnes pro odborníky velkou záhadou. Stavitelé Skalky zřejmě na své dílo nepohlíželi jako na opevnění. Středový prostor

hradiska například neobsahuje stopy po obydlích. Proti plnění pouze obranného úkolu vypovídají také celkem čtyři vstupy do opevnění. Zřízeny byly přibližně podle světových stran jako u pradávných rondelů. Pro nevelkou stavbu útočištného rázu je takový počet vchodů zjevně nadměrný. Každý vstup navíc výrazně snižuje obranyschopnost i té nejdokonalejší pevnosti. Ani přístupy dovnitř ohrazení nebyly také stavebně uzpůsobeny pro účinnější hájení nejslabších míst objektu. Nejasný je i účel příkopu F. Byl vzdálen 35–40 m od okraje příkopu B. Šířka obnášela 3,5 m, ale hluboký byl jen 0,5–1 m. Jako smysluplná předsunutá překážka byl od hlavní soustavy opevnění příliš vzdálen a navíc byl snadno překročitelný. Pravděpodobně sloužil spíše jako vnější hranice velebeného místa, která vymezovala okrsek Skalky od okolní krajiny a zdůrazňovala příchozím jeho výjimečnost. Tuto úlohu později převzal vnější obvodový příkop zakreslený na polohopisném náčrtu níže. O rázu duchovních představ a o předmětech a způsobech uctívání vykonávaných lidmi usídlenými v krajině okolo hradiska nemáme v současnosti nejmenší ponětí.

Skalka. Pozůstatky hradiska se nachází přímo v obci Velim. Před 3 800 lety se rozkládalo na nevysokém chlumu v jinak ploché krajině 8 km na severozápad od středu Kolína.

Průřez nejstarším provedením stavebního uspořádání pravděpodobně posvátného místa Skalka u Velimi. Přestože vyhlíželo jako pevnost, plnilo nejspíše jiné společensky významné účely.

Archeologické výzkumy ve Velimi přinesly i další poznatky. Ústřední poloha Skalky nebyla jediným zdejším pravěkým stavebním dílem. Vykopávky zde zachytily i další soustavy příkopů a pozůstatků opevňovacích prvků. Příkopy C a D se zachovaly jen v krátkém úseku, z kterého není možné odvodit jejich účel. Rozsáhlejší pozůstatky příkopů E, G a H napovídají, že po zániku staršího ohrazení (příkopy A, B a F) byl opevněný okrsek značně rozšířen a hustě obydlen. Nejlépe se podařilo odhalit uspořádání fortifikací v příkopu H. Obeplývaly kruhový prostor o průměru přibližně 500 m. Pásmo H široké 30 m začínalo, posuzováno z vnějšku ke středu hradiska, příkopem širokým 10 m. Přímo v příkopu hlubokém asi 1,6 m se uprostřed nacházela jakási dřevěná stavba, snad překážka, jejíž význam a podobu se nepodařilo rozluštit. Na týlové hraně příkopové prohlubně stála zeď vystavěná z kamenů poskládaných nasucho. Stěna byla pravděpodobně dosti vysoká. Vyztužovaly ji i dřevěné zpevňovací prvky. Za kamennou hradbou byl vyhlouben další příkop. Jeho vnitřní svah přecházel plynule v násep před dřevěnou palisádou, která tvořila líc mohutné dřevozemní hradby. Mezi kamennou zdí a hradbou se nacházela ještě jedna jednoduchá palisáda. Pásmo H pravděpodobně jednak ohrazovalo posvátné

místo, jednak bylo nejspíše i plnohodnotným opevněním. Obranným záměrem nasvědčuje zřejmé zdvojení účinného pravěkého pevnostního prvku překážka–hradba. Nájezdníci museli nejprve zdolat předsunutou dřevěnou stavbu, nejspíše plot, aby se dostali ke kamenné zdi. Poté je čekala palisáda a za ní mohutná hradba s ochozem pro obránce. Ochoz lze předpokládat i u kamenné hradby, protože jinak by ji nebylo možné využít pro hájení hradiska s využitím způsobu boje s převahou výšky.

Početné nálezy různě násilně poškozených lidských pozůstatků v příkopech (C, D a E), mužů, žen i mnoha dětí, svědčí podle jedněch archeologů o zániku hradiska Skalky nepřátelským útokem. Po uloupení majetku obyvatel a po jejich pobití sídlo vyhořelo a působením věků podlehlo zániku. Jiní badatelé se domnívají, že mrtví jedinci byli obětováni během náboženských obřadů spojovaných i s kanibalismem. K nalezení nejpravděpodobnějšího vysvětlení zmíněných rozporů by napomohly další výzkumy tohoto výjimečného místa. Doufejme, že památka nebyla nevratně zničena a ještě vydá zajímavá svědectví od životě v době bronzové na našem území.

Rekonstrukce uspořádání opevňovacích prvků v příkopu H hradiska Skalka. Zpracováno podle V. Šimové.